

JOGIRODALOM–JOGÉLET

NYAKAS LEVENTE

intézetvezető

Médiatanács Médiatudományi Intézete
(Budapest)

**Koltay András:
Freedom of Speech –
The Unreachable Mirage
című monográfiájáról***

Kétség kívül nehéz, de legalábbis pikáns helyzet az, amikor egy magyar szerző jórészt magyar műveiből válogatott, de angol nyelven kiadott kötetéről vár recenziót a szerkesztő a recenzenstől. Különösen igaz ez esetünkben, hiszen a recenzió annak a magyar szűkebb szakmai olvasóközönségnek szól, amely vélhetően jól ismeri Koltay András szólás- és sajtószabadság területén eddig kifejtett munkásságát.

Ha viszont abból a szemszögből tekintünk a *Freedom of Speech – The Unreachable Mirage* című tanulmánykötetre, hogy az egy több, mint egy évtizedes igen termékeny írói tevékenységnek (közel másfél száz publikáció) az eredménye, melynek része egy, a szólásszabadság alapvonalával foglalkozó nagy-monográfia is (értsd: A szólásszabadság alapvonalai – magyar, angol, amerikai és európai összehasonlításban), akkor azt mondhatjuk, hogy már éppen ideje volt, hogy megjelenjen a szerzőtől egy angol nyelvű monográfia. A 2013 nyarán a CompLex kiadó gondozásában – annak médiatudományi sorozatában – megjelentetett kötet tizenhét angol nyelvű tanulmányt foglal magában az elmúlt tizenkét év bő terméséből. A kötet tematikája szerint három főbb részre osztható.

Az első részbe a szólásszabadság és

sajtószabadság alapvető elméleti kérdéseivel foglalkozó hat tanulmány került. Az alapkérdéseket boncolgató írások közé (úgy mint: a 'szólás'- és sajtószabadság fogalma, a szólásszabadság igazolása) a válogatás során valószínűsíthetően tudatosan kerültek be olyan problémákkal foglalkozó tanulmányok, melyekre talán a szólás- és sajtószabadságot kutató magyar tudományos gondolkodás nem helyezett akkora hangsúlyt az utóbbi két évtizedben, mint maga a szerző, holott ezek a gondolatok a nemzetközi – különösen az angolszász – szakirodalomban jelen vannak. Ezen utóbbi kategóriába sorolható például a kötet harmadik írása, mely tárgya szerint a szólás- és sajtószabadság közötti különbségeket elemzi részletesen, illetve az azt követő tanulmány, mely szoros összefüggést mutatva az előbb említett cikkel azt vizsgálja, hogy kiket is illetnek meg a nevezett szabadságjogok (*To Whom do Freedom of Speech and Freedom of the Press Belong*).

A pontos és alapos fogalmi tisztázás, valamint a differenciálás vizsgálatának elemei Koltay írásainak, melyek nem öncélúak. A nevezett szabadságjogok és alanyaik közötti határvonalak kijelölése ugyanis hozzásegít ahhoz, hogy megértsük az ezekkel kapcsolatos vitákban elfoglalt álláspontok kiindulópontjait, mozgatórugóit, illetve azok gyakorlati konzekvenciáit, például a médiára vonatkozó szabályozói magatartást, és annak eredményét, magát a médiaszabályozást.

A képzeletbeli első fejezet záró tanulmánya (*Freedom of Speech: Unreachable Mirage*) egyben a kötet címadó írása is, melyben esszenciálisan fedezhetők fel Koltay általános írói törekvései. Ebben a szerző

a szólásszabadság két nagy (amerikai és európai) koncepciójának összehasonlítására tesz kísérletet, azaz hasonlóan jár el, mint például a nyitó tanulmányban, az ún. igazolási teóriák esetében (*Justifications for Freedom of Speech*). A fejezet szerkesztésében általunk felfedezni vélt szerzői szándékot talán úgy formulázhatnánk: a cél az, hogy a magyar és az európai jogi gondolkodásban kevésbé honos, kevésbé bevett, de létező elgondolások is bekerüljenek a szólás- és sajtószabadságról folytatott tudományos diskurzusba. Itt különösképpen az amerikai joggyakorlat és tudományos gondolkodás azon eredményeire kell gondolnunk, melyek kevésbé váltak ismertté és elismertté az említett tudományos életben, annak ellenére, hogy azok nagyon is európaiak.

Mindkét írás angolszász józansággal zárul. A címadó írás Simon Lee professzort segítségül hívva 'fosztja meg' a szólás szabadságát minden pozitív érték-előítélettől, és helyezi egy tárgyilagosabb közegbe azzal, hogy inkább annak tanulmányozására, megértésére helyezi a hangsúlyt, valamint felhívja a figyelmet a szólásszabadság mibenlétével kapcsolatos döntések nehézségére, hiszen azok mindig egyben értékek közötti választást jelentenek. Ezek a gondolatok, illetve ebből következően az, hogy a szólásszabadság lényegét az arról folytatott vita állandósága, le nem zártsága adja, mint írói/kutatói hitvallás köszönnék vissza aztán a kötet, és talán bátran mondhatjuk, a szerző valamennyi munkájában.

A könyv második részében a szólás- és sajtószabadság legtipikusabb, legaktuálisabb problémáit fejtegető tanulmányokkal találkoz-

* András Koltay: *Freedom of Speech – The Unreachable Mirage*. CompLex, Budapest, 2013. 295.

hatunk, mint például a közszereplők bírálhatósága, a gyűlöletbeszéd, a 'vörös csillag', az istenkáromlás, a közérkölc vagy éppen a holokauszttagadás megítélése. Az írások közös jellemzője, hogy az amerikai legfelső bírósági és európai strasbourgi joggyakorlatot figyelembe vevő összehasonlító jogi szemléletben íródtak, sőt, nemzeti szabályozások és joggyakorlatok is tárgyalásra kerülnek bizonyos írásokban.

Ebben a tekintetben az egyik legteljesebb munka a válaszadás jogával kapcsolatos problémákat tárgyalja (*The Right of Reply in an European Comparative Perspective*), és noha mindezt európai perspektívából szemléli a szerző, ennek ellenére röviden kitér az amerikai szemléletre is, ahol ez a jogintézmény – végső soron – nem nyert polgárjogot. A tanulmány érdekessége, hogy a megvizsgált nemzetközi jogi dokumentumok és uniós nemzeti szabályozások alapján megpróbálja körvonalazni a válaszadás jogának egy európai modelljét. Más szempontból izgalmasak a gyűlöletbeszéddel (*Restriction of Hate Speech and the Clear and Present Danger Principle*), valamint a közszereplők bírálhatóságával (*Around the world with Sullivan*) foglalkozó írások. Mindkét összehasonlító jogi írás arra a kérdéskörre fókuszál, hogy egy eredendően amerikai gyökerű, a véleménynyilvánítás szabadságát érintő korlátozás, megoldás miként jelent meg a magyar jogrendszerben. Az írások megvizsgálják az elméleti alapokat, valamint az amerikai joggyakorlatot, de emellett például a közszereplőkkel szembeni véleménynyilvánítás problémáját tárgyaló tanulmány azt is áttekinti, hogy miként vert gyökeret a *New York Times v. Sullivan* ügy az egész angolszász jogrendszerben. A második rész írásai közül érdemes kiemelni a 'vörös csillag' szimbólummal foglalkozó tanulmányt (*The Red Star in Europe*). A szerző a strasbourgi *Vajnai ügy* érvelését illeti kritikával, és mutat rá az emberi jogi bíróság joggyakorlatának következtetlenségére. Az ügy tárgyalása külön-

nösen érdekesnek tekinthető nem magyar szemszögből, hiszen bemutatja azt, hogy a 'vörös csillag' mint szimbólum alapvetően kulturális kérdés, mást jelent egy nyugat-, egy a közép-kelet-európai, és ezen belül pedig egy magyar számára.

A kötet virtuális értelemben vett *harmadik fejezete* olyan írásokat tartalmaz, melyek nehezen helyezhetők el az említett szerkezetben, hiszen lazábban kapcsolódnak a szorosán vett szólásszabadság kérdésköréhez. A legtávolabb talán a strasbourgi bíróság *Lautsi döntéseit* tárgyaló és kritizáló tanulmány (*Europe and the Sign of the Crucifix*) esik a kötet címében megfogalmazott témától, bár egy helyütt vizsgálja az 'állam szólásszabadságának' kérdését. Az írás alapvetően a vallásszabadság, az állam ideológiai semlegességének kérdéskörét járja körbe az említett ügy kapcsán és érdekes következtetésekre jut, melyből kettőt mindenképpen érdemes megosztani. Az egyik a szekularizmusssal kapcsolatban alapítja meg, hogy nem igazán létezik egy olyan elfogadott egységes európai fogalom, amelyre az egyes európai fórumok döntéseiket magától értetődő biztossággal alapozhatnák.

Ezt a gondolatot azért fontos kiemelni, mert az összehasonlító szemléletnek köszönhetően a szólásszabadsággal közvetlenül foglalkozó tanulmányok esetében is sokszor kerül elő az az alapvető kérdés, hogy a közös európai joggyakorlat, jog- és egyéb normaanyag ténylegesen közvetítenek-e egy olyan kétség kívül egyértelmű és homogén európai jogrendet, mely univerzális megoldást kínál a kultúrájukban, hagyományaikban egymástól különböző európai államokban felmerülő hasonló esetekre. A kérdésfeltevés igen aktuális, hiszen éppen az utóbbi időben jelentkezett ez a probléma a gyakorlatban, gondolhatunk itt akár a nemzeti médiaszabályozások és az európai normák közötti – feltételezett, illetve valós – konfliktusokra, vagy az Európai Bizottság média-

szabadság és médiapluralizmus területén kifejtett eddigi tevékenységére, valamint jövőbeni terveire.

Visszatérve a Lautsi ügy tanulságaihoz, hasonló következtetésre juthatunk a szólásszabadság terén, mint a szerző a szekularizmus vonatkozásában: az állam semlegessége nem jelenti azt, hogy a döntései nem fejeznek ki értéktartalmat, hiszen maguk a vitában elfogadott álláspontok is valamilyen érték-szemléleten alapulnak. Azaz – csakúgy, mint a Vajnai ügygel kapcsolatban – a szerző többek között arra a következtetésre jut, hogy a hagyomány és a történelem (a kultúra) jelentős mértékben befolyásolja a nemzeti szabályozást, az állami döntést, de ez nem biztos, hogy ellentmond az európai értékrendnek, hiszen jelen esetben például a kereszténység maga is egy közös európai érték, az európai kultúra inherens értéke.

Hasonló következtetésre jut a magyar szólásszabadság történeti áttekintésére vállalkozó írás is [*Twenty Years of Freedom of Speech in Hungary (1989-2009)*]. A tanulmány összegzően tekinti át a kötet második részében érintett témaköröket a magyar alkotmánybíráskodáson keresztül, bemutatva azt is, hogy a taláros testület által kialakított értelmezési gyakorlat mögött milyen nemzetközi hatások állnak. Az írás záró gondolatai a szólásszabadság jelenlegi állapotáról szólnak, melyben a szerző arra hívja fel a figyelmet, hogy a szólás- és sajtószabadság egyben kulturális jelenség is. Azaz nem beszélhetünk egységes, univerzális koncepciókról, nincsenek jól körülrajzolható határai, és nem határozható meg egy olyan feltételrendszer, mely mellett mindenhol ugyanúgy működőképesek e szabadságjogok.

Egy sajtószabadsággal foglalkozó gyűjteményes monográfiával kapcsolatban hiányérzetünk lenne, ha az nem tartalmazna egy olyan írást, melyben a szerző kifejti az európai médiarendszer sarokkövének számító közszolgálati médiaszolgáltatással kapcsolatos nézeteit. Koltay közszolgálat fogalmát boncolgató

írásában (*Notion of Public Service Media*) a közszolgálatiáshoz társított főbb jellemzők áttekintésével próbálja megvilágítani a közmédiá identitásválságának főbb okait, és ezek tükrében keresi a kiutat. A szerző szerint a közszolgálat csak egy megújuló szerepfelfogással tud boldogulni a digitális világban. Fő szerepét az értékek és a sokszínűség megőrzésében látja, mellyel kapcsolatban eszünkbe juthat a brit közszolgálati intézmény megújulását hirdető 2006-os ún. Közérték dokumentum, melyben az intézmény vezetői a BBC jövőjét egy digitális tartalmakat birtokló kincsestárhoz hasonlították, melyhez a hozzáférést a társadalom valamennyi tagja számára biztosítani kell. A kötet zárótanulmánya egy amerikai jogtudós,

Owen M. Fiss magyarul kiadásra kerülő könyvének (*Liberalism Divided: Freedom of Speech and the Many Uses of State Power*) utószavaként íródott (megjelenése 2013 végén várható a CompLex kiadó gondozásában). Az írás Fiss szólásszabadsággal kapcsolatos nézeteit, valamint annak kritikáit foglalja össze. Koltay rámutat arra, hogy Fiss munkásságának fogadtatása az USA-ban nem igen fér össze a szólásszabadságról alkotott fősodorba tartozó nézetekkel, ugyanakkor felfedezhetjük azt, hogy gondolatai, felkínált megoldásai jellegzetesen európaiak.

Tekintettel arra, hogy a tanulmány a kötet utolsó darabját képezi, valamint figyelembe véve a fent említett szerzői törekvéseket, az

írásnak olyan üzenete is lehet számunkra, hogy a szólás és a sajtó szabadságával összefüggésben kialakított európai gondolkodás semmiben nem rosszabb vagy értéktelenebb, mint az Atlanti-óceán másik partján ugyanebben a tárgyban született gondolatok.

Ha pedig a monográfia fő üzenetét kutatjuk, akkor könnyen félrevezethet minket a kötet alcímében megjelenő minősítés: a szólásszabadság egy „elérhetetlen délibáb”. A hasonlat – az összeválogatott művek összességére tekintve – számunkra azt fejezi ki, hogy aki a szólás- és sajtószabadság kutatására adja a fejét, az ne számítson egyértelmű válaszokra, hanem inkább egy folyamatos küzdelemre, mely újabb érdekesítő kérdésekhez vezet.